

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research

|| Sayı/ Issue 21 (Haziran/ June 2025), s. 80-100
Geliş Tarihi-Received: 22.03.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 10.06.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.15296726

Hz. Dâvud Kıssasının Kusûrî'ye Ait Yeni Bir Anlatısı ve Bu Hikâyenin *Mesnevî* Bağlamında Mukayeseli İncelemesi*

*A New Narrative of the Story of the Prophet Dâvud By Kusûrî and
Comparative Study of the Story in the Context of Masnawi*

İlknur ÖZER**

Öz

Kur'ân-ı Kerîm, hadis-i şerifler, peygamber kıssaları, tasavvuf, Arap ve İran edebiyatları Türk İslam edebiyatının temel kaynaklarıdır. Bunlar arasında peygamber kıssaları gerek didaktik mensur eserler gerekse şiir sahasında geniş bir etki alanına sahiptir. *Kur'ân*'da Hz. Dâvud ile ilgili zikredilen kıssaların yanında Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde de bir kıssa bulunmaktadır. Bu kıssa Dâvud Aleyhisselam zamanında Allah'a gece gündüz meşakkatsiz helal rızık için dua eden bir adamın hikâyesini konu edinmektedir. Yıllarca bu şekilde dua eden adamın evinin kapısından giren ineği kesip yemesi üzerine görülen dava ve Hz. Dâvud'un hâkimliğini anlatan bu kıssa 18. yüzyılın Antepli divan şairi Kusûrî tarafından da kaleme alınmıştır. Kusûrî'nin kaleme aldığı bu versiyonda, *Mesnevî*'den farklı olarak, hem Hz. Musa hem de Hz. Dâvud dönemine ait metaforlar bir arada kullanılmıştır. Şair, şiirinin sonunda Farsça mensur olarak yazılan hikâyeyi manzum olarak Türkçeye tercüme ettiğini belirtmiştir. Bu durum aynı konulu hikâyenin *Mesnevî* dışında da Farsça ve mensur bir versiyonunun daha bulunabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Makaleye konu edilen manzum hikâye, Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü'nde 001290 demirbaş numarası ile kayıtlı olan mecmuanın içinde yer almaktadır. Eserin 109b-111a varakları arasında yer alan şiir "*Hikâyet-i Garîbe*" başlığı ile yazılmıştır. Makalede "*Hikâyet-i Garîbe*"nin dil, üslup ve muhteva özellikleri incelenmiş; *Mesnevî*'deki kıssa ile mukayesesi yapılmıştır. Mukayese için klasik *Mesnevî* tercüme ve şerhlerinden farklı olarak bir tefsir örneği de sergiliyor olması bakımından A. Avni Konuk'un *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*'nden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk edebiyatı, Osmanlı Türkçesi, Hz. Dâvud, *Mesnevî*, 18. yüzyıl, Kusûrî, *Hikâyet-i Garîbe*.

Abstract

The Qur'an, the hadiths, the stories of the prophets, Sufism, and Arabic and Persian literatures are the fundamental sources of Turkish Islamic literature. Among these, the stories of the prophets have a wide impact both in didactic prose works and in poetry. In addition to the

* Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından 10-11 Ekim 2024 tarihlerinde düzenlenen *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmalarında Yeni Yaklaşımlar* adlı sempozyumda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "*Kusûrî'nin Hz. Dâvud'la İlgili Hikâyet-i Garîbe'si ve Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki Kıssa ile Karşılaştırılması*" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

** Dr., e-posta: ilknurozerr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5852-761X.

accounts of Prophet Dawud mentioned in the Qur'an, there is also a story about him in Rumi's Masnawi. This story narrates the story of a man who, during the time of Prophet Dawud, prays to God day and night for lawful sustenance without hardship. After years of praying, he slaughters and eats a cow that enters his home, leading to a trial over this action in which Prophet David serves as judge. This story was also written by Kusuri, an 18th-century poet from Antep. In Kusuri's version, unlike in the Masnawi, metaphors from both the eras of Prophet Moses and Prophet Dâwud are intertwined. At the end of the poem, the poet states that he translated the story, originally written in Persian prose, into Turkish verse. This suggests the possibility of another version of this story in Persian prose outside of the Masnawi. The poetic story discussed in the article is included in a manuscript cataloged under inventory number 001290 in the Rare Works Collection of the Atatürk Library. The poem, titled Hikayet-i Garibe, is found on folios 109b-111a of the manuscript. In this article, the language, style, and content of Hikayet-i Garibe are analyzed and compared with the story in the Masnawi. For the purpose of comparison, A. Avni Konuk's Mesnevî-i Şerif Şerhi was used, as it offers an interpretive perspective distinct from classical translations and commentaries of the Masnawi.

Keywords: Old Turkish literature, Ottoman Turkish, Prophet Dâwud, Masnawi, 18th century, Kusûri, Hikâyet-i Garibe.

Giriş

Hikâyenin yer aldığı yazma, İBB Atatürk Kitaplığı'nda 001290 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Nesih hatla, okunaklı bir yazı ile yazılmış olan mecmuada hattat hareke kullanmıştır. Kütüphane kataloğunda bildirildiğine göre yazmanın 1b-3b varakları arasında “Şerh-i Ebyât-ı Hazret-i Molla” başlıklı, Hz. Mevlânâ'nın “yâftem” redifli gazellinin şerhi; 4a-14b arasında Geredeli Abdülgani Efendi'nin (v. H. 995) “Risale-i eyyam-ı sa'd ve nahs” risalesi; 15b-60a arasında Lâlî Ahmed b. Mustafa'nın (v. H 971) “Şerh-i Kaside-i Bürde”si yer almaktadır. 61a-64a arasında Kadızade Efendi'nin, Ebussud Efendi'nin ve Lutfi Beyzade'nin fetva ve eserlerinden alıntılar vardır. 64b-66b arasında astronomi ile alakalı olarak “Risâle-i Rûsûm-ı Mukantarât”; 67b-73b arasında yine astronomi ile alakalı “Risâle-i Ceyb”; 73b-76b arasında çeşitli şiir ve dualar bulunmaktadır. 83b-109b sayfaları arasında ise Nâbî'nin Hayriyenâme'si kayıtlıdır. 109b-111a arasında çalışmamıza konu olan Kusûrî'nin “Hikayet-i Garibe”si; 111b-154a arasında Nâbî'nin Hayrâbâd'ı; 154b-156a yapraklarda yine çeşitli şiirler yer almaktadır. 158b-159b arasında ise İbnü'l-Hacib, Cemaleddin Ebu Amr Osman b. Ömer'e (570-646 H.) ait “el-Kasidetü'l-muvaşşaha fi esmai'l-muenneseti's-semaiye” yer almaktadır.

Kusûrî, Farsça mensur olarak yazılmış olan bu kıssayı, kendisinin manzum olarak Türkçeye çevirdiğini söylemektedir. Şair bunu dile getirirken “Dürre'l-Mecâlis” ifadesini kullanmış olmakla birlikte Seyf Zafer Nevbahârî tarafından kaleme alınmış olan *Dürre'l-Mecâlis*'te bu kıssaya rastlanmamıştır. Ayrıca *Dürre'l-Mecâlis*'in Molla Rahman Kulî tarafından Türkçeye çevrilmiş olan tercümesinde de Hz. Dâvud ile ilgili böyle bir kısas yer almamaktadır.¹ Binâenaleyh aynı hikâye Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış bir kısas-ı

¹ Farsça olarak kaleme alınmış olan bu eserin Türkçeye tercümeleri ile ilgili Necdet Tosun'un değerli araştırmaları neticesinde bilgi sahibi olabiliyoruz. Orta Asya kütüphaneleri başta olmak üzere dünya kütüphanelerinde yer alan, Orta Asya Türkçesiyle yazılmış tasavvufî eserler hakkındaki çalışmada Tosun, Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan eserleri değil Kıpçak, Çağatay, Uygur, Özbek, Tatar ve Türkmen Türkçesi ile kaleme alınmış eserleri incelediğini belirtmektedir. Tasavvufî doktrin konusunda yazılan eserler içerisinde gruplandırılmış olan *Dürre'l-Mecâlis* tercümeleri, bilhassa XIX. yüzyılda Hıve hanlarından II. Muhammed Rahîm Han'ın (1864-1910) tasavvufî eserlerin tercümesi konusundaki çabası neticesinde Farsçadan Türkçeye kazandırılmıştır (Bk. Tosun, 2011, s.16, 18,19.) Eserin Hindistan-Pakistan bölgesinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Çağatay Türkçesine yapılmış olan tercümelerinden bir kısmının, Necdet Tosun'un aktardığı bilgiler ışığında bugün Özbekistan İlimler Akademisi Biruni Yazma Eserler Kütüphanesi'nde muhafaza edildiği bilinmektedir. Bunlar Molla Rahman Kulî el-Kârî el-Müderriş, Molla Seyyid Nazar bik b. Devlet Nazar Bik ve meçhul bir mütercim tarafından Çağatay Türkçesiyle yazılmış olan üç adet tercümedir. (Bk.

enbîya nüshasında birtakım farklılıklarla yer almaktadır (Özer, 2006, s. 99-101). Dolayısıyla kıssa ulaşılamamış olan başka bir Farsça *Dürri'l-Mecâlis* adlı eser de olabilir. Yahut Kusûrî “dürre'l-mecâlis” ifadesini özel isim olarak değil de “meclislerin incisi” anlamında kullanmış ve Farsça mensur bir kısas-ı enbiyâyı kastetmiş olabilir.

Üzerinde akademik çalışmalar yapılmış olan kısas-ı enbiyâlar incelenmiş ve tamamına yakınında Hz. Dâvud ile ilgili bu kıssaya yer verilmediği görülmüştür. Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde anlattığı “Hz. Dâvud zamanında, gece ve gündüz ‘Bana meşakkatsiz helal rızık ver!’ diye dua eden şahsın hikâyesi” ile çalışmaya konu hikâye arasında da büyük ölçüde paralellikler bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma bu iki eser üzerine yoğunlaşmıştır.

Mesnevî tercümesi olarak A. Avni Konuk'un tercümesi tercih edilmiştir. Bunun en önemli nedeni klasik *Mesnevî* tercüme ve şerhlerinin aksine bu eserin bir tefsir örneği de sergiliyor olmasıdır. Zira hikâyenin *Kur'ân*'daki Bakara kıssasının bir tefsiri olma özelliği ağır basmaktadır. Ayrıca Kusûrî'nin hikâyesinde *Kur'ân*'daki farklı metaforlara yer veriliyor olması her iki hikâyenin de *Kur'ân* kaynaklı metinler olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

1. Kusûrî Ömer Efendi

Hakkında edinebildiğimiz bilgiler oldukça sınırlı olan Kusûrî Ömer Efendi, 18. yüzyıl divan şairlerindendir. Asıl Adı Ömer olup, babası Hasan Bey'dir. Doğum tarihi bilinmeyen Kusûrî'nin vefat yılını Mehmed Süreyya ve Râmiz 1145/1732 olarak bildirirken bu tarih *Tuhfe-i Nâ'ilî*'de 1140/1727 olarak kayıtlıdır. Vefatına “Rihletü'l-âşika” tarihi düşürülmüştür (Süreyya, 1996, s. 895; Tuman, 2001, s. 830; Erdem, 1994, s. 249). Antep Mahkemesi başkâtibi Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine 1127/1715 yılında yerine atanan Ömer Efendi, vefatına kadar bu görevini sürdürmüştür (Yakar, 2020b).

Sâlim tezkiresinde adı “aybsız ancak bir Allâh gerçi bir mikdâr serî'ü'l-infi'âl idi feammâ akrânına göre pür-kemâl idi” cümleleriyle zikredilmektedir (Mirzazâde 2018, s. 377). Râmiz ise Kusûrî hakkında “tab'-ı tahmîse mâ'il ve hakk bu ki nazm u nesrde mümtâz-ı emâsil” diyerek onun hem nazımda hem de nesirde emsalleri arasında temâyüz etmiş bir şair olduğunu söylemektedir (Erdem, 1994, s. 249). Tarih yazmada mâhir bir şair olan Kusûrî'nin Antep'teki cami, hamam, çeşme gibi birçok yapının üzerinde tarih manzumeleri yer almaktadır (Yakar, 2020a, s. 160).

İyi derecede Farsça bilgisi olan Kusûrî şiir ve inşâda ustalık seviyesinde kabul edilmektedir. Çağdaşı Nâbî'nin şiirlerine tahmis ve tanzirleri bulunmaktadır (İpekten vd., 1988, s. 257; TDEA, 1986, s. 10). Ayrıca *Tuhfe-i Şâhidî*'ye tazmin olarak kaleme aldığı *Tuhfe-i Kusûrî* adlı eseri de mevcuttur (Altun, 2002).

2. Hikâyet-i Garîbe'nin Tanıtılması

2.1. Yazılış Tarihi

Şair, eserinin son beytinde yazılış tarihini 24 Zilhicce 1126 (31 Aralık 1714) tarihinde, pazartesi günü olarak kaydetmiştir.

*Düşenbe günü ‘aşr-ı âherî zi'l-hicceden râbî’
Sene biñ yüz yigirmi altı olur târîh hüdâ izhâr*

Tosun, 2011, s. 96, 97. Özb. FAŞE Ktp., nr. 2363 (204 varak); Özb. FAŞE Ktp., nr. 6633/3 (11b-251b, istinsah tarihi: 1238/1822, Harezm'de yapılmış şerhli bir tercümedir); Özb. FAŞE Ktp., nr. 10820 8187 varak)

Bu tarih Kusûrî'nin hayatında, Antep Mahkemesi başkâtipliğine atandığı yıla işaret etmektedir. Şairin, adaletin tesis edildiği bir kurumda göreve başladığı yılda, Hz. Dâvud'un hâkimliği ile alakalı böyle bir hikâyeyi kaleme almış olması ise ayrıca dikkate değer bir durumdur.

2.2. Sebeb-i Telifi

Kusûrî Farsça mensur olarak kaleme alınmış olan bu kıssayı Türkçeye manzum şekilde tercüme etmiştir. Bunun nedeni mensur eserlerin kalbe neşe vermediğini düşünmesidir. Bu sebeple bu kıssayı meclislerde manzum şekliyle okunmaya lâyık görmüş ve fazilet sahiplerinin zevk etmesi için de Türkçesini nazım olarak kaleme almıştır.

*Bu ra' nâ kıssayı Dürre'l-mecâlis Fârisî yazmış
Velî eltâz-ı neşr ile degil kalbe neşât âşâr*

*Ben anın zîb-i meclis olmasın manzûm revâ gördüm
Anı Türki ile nazm eyledim tâ zevk ide ah-yâr*

Ayrıca şair bu hoş kıssayı işitenlerin de günahlarının affı için kendisine bir dua etmelerini beklemektedir.

*Hemân kaçdım bu ki kim gûş iderse bir du'â idüp
Diyeler ki Kuşûrî bendegî 'afv eyle yâ Gaffâr*

2.3. Şekil Özellikleri

63 beyitten müteşekkil olan eser aruzun hezec bahrinin “mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Şiirdeki yedi beytin vezne uymadığı tespit edilmiştir. Kafiye düzeni “aa-xa” şeklinde olan eser gazel şeklinde yazılmış olup muhteva olarak mesnevîyi andırmaktadır.

Şair doğrudan asıl bölüme giriş yapmış ve şiir boyunca hikâyeyi anlatmıştır. Altı beyitten oluşan hâtîme bölümünde dua ve sebeb-i te'lif'e yer vermiş, son beyitte ise şair eseri yazdığı tarihi düşürmüştür. Farsça mensur olarak kaleme alınmış olan bu kıssayı Türkçeye manzum şekilde tercüme etmiştir. Bunun nedeni mensur eserlerin kalbe neşe vermediğini düşünmesidir.

2.4. Edebî Sanatlar

Şiirde en sık karşılaşılan edebî sanatlar teşhis ve intak sanatlarıdır.

*Bu aralıkda ol meşhûr öküz geldi bu gâr içre
Feşâhatle selâm virdi bular şaşdı görüp hemvâr*

*Didi ben size Hâk'dan tîb naşîbim zebh idiñ turmañ
Didi hâtun meded bu ol re 'isiñ kâvidür muh târ*

*Bunı zebh ideni zebh itdirilmek 'ahd olınmışdur
Öküz didi o boş sözdür size Hâk'dan benem beşâr*

*Turuñ zebh eyleyüb yiyiñ beni bugün eylemeñ te ħîr
Turup oğlan anı zebh eyledi tîz yüzdi silâh-vâr*

*Didi te ħîre bā' iş ne Hudā gösterdi çün ni' met
Çı kardı et kebāb itdi yiyüp ħamd eyledi tekrār*

*“O demde dili tutıldı faşîh kavî ile iki yed
Şehâdet eylediler ki belî böyle olupdur kâr*

*O şahşî biz tutup boğazlayup kabz eyledik malın
Ayağı didi ben gitdim gözi gördüm deyü ikrâr*

*Netîce dilden gayrı ne deñlü varısa a‘zâ
Birin birin şehâdet itdiler ola bu ‘âlem târ*

Mübalağa: Şair cihanda bulunan tüm renklerin öküzü tüylerinde mevcut olduğunu söylemektedir.

*Var idi bir öküzî hoş nümâyiş varısa kaç reng
Cihânda cümlesi mevcûd idi cildinde her bir târ*

Telmih: Şiirde anlatılan hikâyede Hz. Musa zamanında İsrailoğullarının yıllarca yemekten bıkip başka yiyecekler aradığı “kudret helvası” hadisesine telmih bulunmaktadır. Ancak hikâyede Kur’ân-ı Kerîm’de anlatılan kıssaya göre elbette farklılıklar bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili ilerleyen sayfalarda açıklama yapılmıştır.

*Be-her yevm üzerinde iki dâne meyve-i zîbâ
Olurdu ekl içün peydâ bu idi kuvvet-i pür-esrâr*

*Nice sâl olmuşdu gayrı nesne tatmamış bunlar
Didi bu gün ol oğlan ey ana görseñ hele bāzār*

*Ne ni‘metler ki gün-â-gün görüp et ditredi kalbim
Nice bir biz boğaz içre naşibimiz ola bir nâr*

*Didi anası oğlım itme Mevlâ virdigin tahkîr
Hemân şükr it Hudâ ide ziyâde ni‘metin her bār*

*Sükût itdi girü oğlan ‘ibâdet itdiler bunlar
Şabâhın bakdılar yokdur ağaçda meyveden âşâr*

*Didi anası gördiñ mi oğul Hağ ni‘metin kesdi
İdüp tevbe hulûşıla Hudâ’ya yalvarırlar zâr*

2.5. Dil Özellikleri

Kusûrî tarafından sade bir dille kaleme alınan şiirde Arapça tamlamaya yalnızca “Dürre’l-mecâlis” ifadesinde yer verilmiştir. Farsça terkipler ise çok sık olmamakla birlikte kalıp ifadelerde görülmektedir; hâzret-i Dâvud, selâm-ı Hağ, ‘âlâmet-i kıyâmet, kürsî-i ezkâr, zib-i meclis gibi.

Farsça ön ve son eklerin kullanımında da kalıplaşmış ifadelerde rastlanmaktadır; mâl-dâr, her-bâr, bed-kâr gibi.

Eserin harekeli şekilde yazılmış olması Türkçe dil özellikleri açısından incelenmesini kolaylaştırmıştır. Buna göre genel itibarıyla 18. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerine sahip bir metin olduğu söylenebilir.

Şiirde yuvarlaklaşma temayülü yaygın olduğu için dudak uyumuna riayet edilmemiş olduğu söylenebilir. Bazı eklerin ünlüsü daima yuvarlak kullanılmıştır; -dUr, -dlr bildirme eki (rivâyetdür, kâvidür, nedür), -Ip, -Up gerundium eki (bitüp, idüp, derilüp, gelüp), -lU isimden isim yapım eki (deñlü) gibi.

Görülen geçmiş zaman 1. teklik şahıs eki ise bazı yerlerde dar, bazı yerlerde ise yuvarlak olarak tercih edilmiştir: eyledüm, gördüm, gitdim gibi.

Kelime başındaki i > e temayülü konusunda ise Osmanlı Türkçesinin son döneminde olunmasına rağmen i- şeklindeki kullanım tercih edilmiştir: didiler, itmeye, iderlerdi, dir, vire gibi.

Şiir 18. yüzyılda kaleme alınmış olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesine ait istek çokluk 1. şahıs eki olan -vUz ekine rastlanmaktadır; biz de olavuz ‘ahdimizde yâr.

-Im 1. teklik şahıs iyelik ekinin dar kullanımı tercih edilmiştir: kaşdım, oğlım gibi.

2.6. Olay Örgüsü

Rivâyete göre İsrâiloğulları bir gün Hz. Dâvud’a gelir ve birçok alamet arasında bir kıyâmet alâmetinin -bu dünyada kalplerinin huzur bulup mutmain olmaları için- Allah tarafından kendilerine görünür kılınmasını diler. Bu kavim içinde zengin bir kişi bulunmaktaydı. Birçok malı bulunan bu reisin develeri, koyunları yanında bir de uğurlu sayılan ve tüylerinde cihanın her türlü rengi bulunan bir öküzü vardı. Benî İsrâil kavmi bu öküzü bir taş vurana bir yumruk vurmaya hatta onu öldüreni öldürmeye yemin etmişlerdi.

Bu sırada bir mağarada bir zâhide hatun ile oğlu yaşarlardı. Mesken edindikleri mağaranın civarında suyu tatlı bir çeşme, çeşmenin kenarında da bir nar ağacı bulunmaktaydı. Ağaç her gün ana ve oğluna yemeleri için iki meyve verirdi. Bu ana oğul yıllar boyu başka nesne tatmamıştı. Bir gün oğlan anasına pazarda nice nimetler olduğunu, bunları gördüğünde kalbinin titrediğini ve yıllardır nasiplerinin sadece bir nar olduğunu söyler. Anası bu sözler üzerine oğluna Allah’ın verdiği nimetleri küçük görmemesini ve hemen şükretmesini tembihler. Ancak ertesi gün sabah olduğunda ağaçta meyve yoktur. Anası Allah’ın nimetlerini kestiğini düşünür ve ana oğul hemen tövbe ederler. Ana oğul tövbe ederken tam o sırada meşhur öküz mağaradan içeri girer, fasih bir şekilde selam verir ve “Ben size Hak’tan hediyeğim, beni kesin” der. Hatun onun, reisin öküzü olduğunu hemen anlar ve onu keserse kendisinin de öldürüleceğini bilir. Ancak öküz bu söze itibar etmemeleri gerektiğini, acilen kendisini kesip yemelerini söyler. Oğlan hemen Hak’tan kendilerine hediye gelen bu öküzü keser, derisini yüzer ve yedikten sonra Allah’a duası kabul olduğu için hamd eder.

Diğer tarafta ise akşam olmasına rağmen öküz eve gelmez. Hizmetlileri hemen reise durumu haber verir ve bütün şehirde öküzü ararlar. Ancak kimse bu zâhide hâtundan şüphelenmez. Bu sırada sebze satan birisi öküzü zahide hatunun oğlunun kestiğini haber verir. -Hiçbir şey gizli kalmayacağı gibi öküzü kimin kestiği de gizli kalmaz.- Bunu duyan herkes mağaraya gider ve öküzün kanını ve kesik kafasını görür. Oğlan hiç inkâr etmez ve öküzü kendinin kestiğini söyler.

Olayın çözümü için Hz. Dâvud önünde dava görülür. Bütün halk toplanıp feryat eder, reis şikâyetçi olur ve Hz. Dâvud’dan, oğlanın boğazının kesilmesi için hüküm vermesini isterler. Hz. Dâvud oğlana, başkasının malını neden kestiğini sorduğunda oğlan öküzün kendisini kesmesini söylediğini itiraf edince reis yine feryad ederek hükme müdahalede bulunup oğlanı yalancılıkla suçlar. “Hiç, bir öküz insan gibi konuşur mu deyince Hz. Dâvud Allah murad ederse elbet olur” cevabını verir ve bu sefer hâtuna bu işin aslını sorar. Hatun tüm olup biteni başından itibaren anlatınca Dâvud Aleyhisselâm birden ayağa dikilir ve reise yüz altını kendi malından vereceğini ama oğlanı affetmesini söyler. Ancak reis altın istemeyip öküz ile ilgili evvelde verilen sözün yerine getirilmesini, yani öküzün başını kesenin başının kesilmesini istediğini belirtir. Bunun üzerine Hz. Dâvud çaresizce ne yapacağını düşünürken Cebrâil Aleyhisselâm gelir ve “Bu kavim

senden kıyamet alametlerinden bir alamet istemişti, şimdi söyle yarın toplanıp gelsinler, Allah bu davayı yarına havale eyledi.” buyurur.

Sabah olunca herkes bir araya toplanır ve Hz. Dâvud yüksek bir kürsüye çıkarak önce Zebur’dan âyetler okur. Hasımlar geldiğinde Cebrâil Aleyhisselâm reise Mısır’da fakir bir hâlde gezip dolaşırken zengin bir hacının kendisine yardımcı olduğunu ve sonra yoldaş oldukları sırada bir gece kendisine kol kanat geren bu zengin adamı öldürerek malına nasıl konduğunu hatırlatır. İşin aslında katil zengin hacıyı öldürüp tüm malına da el koyduktan sonra Şam’a gelmiş ve burada reis olmuştur. İşte öküzü kesen bu oğlan o zengin hacının oğlu, zahide hatun karısı ve öküz de bizzat oğlanın kendi malıdır. Cebrâil Aleyhisselâm öküzün oğlana, bu sır ortaya çıksın diye gönderildiğini, şimdi eğer onlar isterse kısas olarak reisin katledileceğini söyler. Bunu duyan katil yaptıklarını inkâr etmeye başlayınca dili tutulur ve diğer tüm azaları zengin hacıyı katledip malını çaldığına şahadet eder.

Hz. Dâvud adamın tüm malını oğlana verir ve eğer dilerse babasını öldüren bu kişinin katledilmesi için Hakk’ın izin verdiğini söyler. Ancak oğlan ve anası adamı affeder, malını da bağışlarlar. Halk içinde başı açık bir şekilde utanmadan dolaşmanın kendilerine yettiğini söylerler.

2.7. Hikâyet-i Garîbe’de Hz. Mûsâ Zamanına Yapılan Atıflar:

Menn ve selvâ:

“Menn ve selvâ” Mûsâ Aleyhisselâm’ın bir mucizesi olup İsrailoğullarına çölde verilen iki temel yiyeceğin adıdır. “Kudret helvası ve bıldırcın” mânâsına gelir ve İsrailoğullarının Mısır’dan çıkartıldıkları zaman Allah tarafından gönderilen iki çeşit gıdadır (Ekinci, 2018, s. 391).

Kur’ân-ı Kerîm’de İsrailoğulları’nın çöldeki hayatı nakledilirken menn ve selvâdan üç yerde şu şekilde bahsedilmektedir:

“Ve sizi bulutlarla gölgeledik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik; “Verdiğimiz güzel nimetlerden yiyin” (dedik). Gerçekte onlar bize değil, kendilerine kötülük ediyorlardı.” (Bakara 57)

“İsrâiloğulları’nı nesillere göre on iki topluluğa ayırdık. Halkı kendisinden su istediğinde Mûsâ’ya, ‘Asânı taşa vur!’ diye vahyettik. Taştan on iki göze fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Üzerlerine de buluttan gölgelik yaptık; onlara kudret helvasıyla bıldırcın eti indirdik. “Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyin” (dedik). Onlar (nankörlükleriyle) bize değil fakat kendilerine kötülük -ediyorlardı.” (A’raf 160)

“Ey İsrâiloğulları! Böylece sizi düşmanınızdan kurtardık ve Tûr’un sağ tarafında sizinle sözleştik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik.” (Tâ-Hâ 80)

Bakara Sûresi’nin 40-113. âyetleri arası İsrailoğulları’nı anlatmaktadır. 61. âyetten itibaren ise İsrailoğulları’nın çölde uzun süre yedikleri menn ve selvâdan bıktıkları ve yerine soğan, sarımsak, kabak, mercimek istedikleri nakledilir. Hz. Mûsâ İsrailoğullarının bu isteğine “İyiye kötü ile değişmek mi istiyorsunuz? Şehre inin; istedikleriniz orada var.” (Bakara 61) şeklinde mukabele eder.² Zira menn ve selvâ Allah tarafından indirilen nimetlerdir ve temiz rızıklardır. *Kur’ân*’da nakledilen bu hadise, İsrailoğullarının kendilerine bahşedilen nimetlere karşı göstermiş oldukları şükürsüzlüğü de ifade eder.

² Âyette geçen “mısır” kelimesi ile ilgili müfessirler farklı görüşleri bulunmaktadır. Bazı müfessirlere göre “mısır” herhangi bir yerleşim yerini ifade ederken bazılarına göre ise Mısır şehrini ve oradaki kölelik hayatını kastetmektedir. bk. (Ayhan, 2018, s. 1-30).

İsrailoğulları çölde külfetsiz rızıklara, mucizevî sulara yani Allah'ın manevî feyz ve lütfuyla gelen yiyeceklere şükretmeyi bilememiş ve başka hiçbir şeyde bulamayacakları bu manevi değerın kıymetini ve şükürünü bilememişlerdi. Bu yüzden oradan ayrıldılar ve Allah'ın gazabına uğradılar. Zillet ve yoksullukla yenilgiye uğradılar (Ateş, 1982, s. 74).

*Kur'ân'*da Hz. Musa'nın İsrailoğullarının isteklerini bulabilmeleri için Mısır'a gitmelerini (isteklerinin çölde bulunmadığı ve bunun ancak bir yerleşim yerinde olabileceğinden hareketle) söylemesine karşılık Kusûrî'nin hikâyesinde oğlan anasına isteklerinin pazarda olduğunu söylemektedir. İsrailoğullarının çölde yaşamaları gibi hikâyedeki oğlan ve anası da etrafında bir çeşme ve ağaçtan başka bir şey olmayan bir mağarada yaşamaktadır. Ayrıca oğlanın talep ettiği şey, kıymet ve değer itibarıyla sahip olduklarından daha düşüktür. Ne var ki oğlan anasının uyarısı ile tövbe edip verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükretmekten geri durmamıştır. Böylece de isyana düşmemiş olmasının neticesinde hayra ulaşmış ve talep ettiğinden de fazla nimetlere nail olmuştur.

Faili Meçhul Bir Cinayetin Çözülmesinde İnek Kesme Hadisesi:

*Kur'ân-ı Kerîm'*de İsrailoğullarının Allah tarafından kendilerine zahmetsizce lutfedilen yiyeceğe tahammül edememeleri zilletle sonuçlanırken *Hikâyet-i Garîbe'*de benzer şekilde anlatılan durum aslında gizli bir günahın açığa çıkarılması ve hayır ile sonuçlanmaktadır. Bu sonuç da Bakara Sûresi'nde menn ve selvâ hadisesi nakledildikten hemen sonra nakledilen ve yine Hz. Mûsâ zamanında vuku' bulmuş olan faili meçhul bir cinayetin çözülmesi için inek kesme hadisesini hatırlatmaktadır.³ *Hikâyet-i Garîbe'*de Cebail (AS)'in "O öküzü biz bu sebeple gönderdik" demesi ile bunun ilahi bir nüzul olduğu da ifade edilmektedir.

"Öküz" metaforu

Orta ve Yakın Doğu'da, Hindistan, Mısır ve Anadolu'da inek, buzağı, öküz, boğa gibi hayvanların kutsiyeti eskiden beri kabul görmüş bir durumdur. İsrailoğullarının ineğe tapmayı da Mısırlılardan öğrenmiş olduğu yaygın bir kabuldür (Albayrak, 2004, s. 92; Çelik, 2016, s. 65-73). *Kur'ân-ı Kerîm'*in de çeşitli âyetlerinde İsrailoğullarının "buzağı" ve "inek"e düşkünlüğü zikredilmektedir (Bakara 54, 93; A'raf 148; Bakara 67-73).

"Andolsun Mûsâ size apaçık mûcizeler getirmişti. Sonra onun ardından haksızlıkla (altın) buzağıyı put edindiniz. Hatırlayın ki sizden sağlam bir söz almış, dağı da üzerinize kaldırmıştık. "Size verdiklerimize sınıksız sarılın, söylenenlere kulak verin" demiştik. Onlar, "İşittik ve isyan ettik!" dediler. İnkârları yüzünden kalpleri buzağı sevgisiyle dopdoluydu. De ki: "Eğer böyle inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!" (Bakara 92, 93)

³ "Bir zaman Mûsâ kavmine, "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor" demiş; onlar da "Bizimle alay mı ediyorsun!" demişlerdi. Mûsâ, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!" dedi. "Bizim adımıza rabbine dua et de onun nasıl olduğunu bize açıklasın" dediler. Mûsâ dedi ki: "Allah şöyle buyuruyor: 'O, yaşlı da değil düve de değil; ikisinin arası bir inek olacak.' Haydi, size emredileni yapın." "Bizim için rabbine dua et de renginin nasıl olacağını bize açıklasın" dediler. Mûsâ, "O buyuruyor ki: Rengi parlak sarı, bakanların içini açan bir inek olacak" dedi. Yine, "Bizim için rabbine dua et de onun nasıl bir şey olduğunu bize iyice açıklasın; çünkü bu sığır bize ayırt edilemez geldi; inşallah doğrusunu buluruz" dediler. Mûsâ, "Rabbim şöyle buyuruyor, dedi: O, henüz boyunduruk altına alınıp yer sürmemiş, ekin sulamamış, serbest dolaşan ve alacası bulunmayan bir inektir." "İşte şimdi doğrusunu anlattın" dediler ve ineği (bulup) kestiler, ama az daha (bunu) yapmayacaklardı. Hani siz bir adam öldürmüştünüz de bu hususta birbirinize düşmüştünüz. Hâlbuki Allah sakladığınızı ortaya çıkaracaktı. Sonra "(kesilen ineğin) bir parçasıyla ölüye vurun" dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini gösterir. Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi, hatta daha da katıdır. Taşın öylesi var ki ondan ırmaklar kaynar; öylesi de var ki çatlayıp bağrından su fışkırır; bazı taşlar da var ki Allah korkusuyla yuvarlanıp düşer. Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir." (Bakara, 67-74)

"Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Şüphesiz siz buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize zulmettiniz. Onun için yaratanınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün. Öyle yapmanız yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir; böylece Allah töbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp töbeleri kabul eden ancak O'dur." (Bakara 54)

"(Tûr'a giden) Mûsâ ayrıldıktan sonra kavmi, ziynet eşyalarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor! Onu (tanrı olarak) benimsediler ve zulümde karar kıldılar." (A'raf 148)

"Şöyle cevap verdiler: "Sana verdiğimiz söze bilerek ve isteyerek aykırı davranmış değiliz; fakat şu kavmin (Mısır halkının) ziynet eşyalarından bir kısmını yüklenmiştik, onları (haram diye ateşe) attık; çünkü Sâmîrî de aynı şekilde atmıştı. Derken onlara böğürebilen bir buzağı heykeli yaptı. (Ona uyanlar) "İşte bu sizin de tanrınız, Mûsâ'nın da tanrısıdır, fakat o bunu unuttu" dediler." (Tâ-Hâ 87-88)

Yukarıdaki âyetlerden de anlaşılacağı üzere İsrailoğullarının kalplerindeki geçmeyen bir buzağı sevgisi vardır ve bu, zulüm, küfür ve isyanın delili olarak kabul edilmiştir (Çelik, 2016, s. 73-74). Hikâyedeki "öküz" metaforu ise elbette tesadüfî değildir. İsrailoğullarının inek veya buzağıya tapmaları hadisesine de bir anlamda atıf söz konusudur. Zira hikâyede reisin öküzü, halk tarafından meymenetli sayılmış ve ona zarar veren her kim olursa kisası ile cezalandırılması kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla hikâyenin Hz. Dâvud zamanında vuku bulduğu göz önüne alınarak söylenebilir ki bu kıssada İsrailoğullarının inek ile olan münasebeti öküz üzerinden tarif edilmiştir.

3. Mesnevî'deki "Meşakkatsiz Rızık İsteyen Adamın Hikâyesi"

Hikâye Mesnevî-i Şerîf'in üçüncü cildinde yer almaktadır. Mesnevî nazım şeklinde, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni ile kaleme alınmış olan eserde bu kısma "Dâvud (AS)'ın zamanında gece ve gündüz 'Bana meşakkatsiz helâl rızık ver!' diye dua eden bir şahsın hikâyesidir" (Konuk, 2005, s. 392) başlığı ile yer almaktadır. Kıssa Mesnevî'de sadece olayların anlatılması şeklinde değildir. Hz. Mevlânâ olaylar arasında birçok tasavvufî konuya değinen beyitler söylemiş ve tekrar hikâyeyi anlatmaya devam etmiştir. Olayların nihayete ermesinin ardından ise kıssadaki sembollerini açıklamıştır.

Hikâye Mesnevî'nin III. cildinin 1444. beytinde anlatılmaya başlanmış, 1483. beyitten sonra farklı tasavvufî konulardan bahsedilmiştir. Hz. Mevlânâ'nın tekrar hikâyeye dönüşü ise 2298. beyittedir. "Dâvud Nebî (AS) ahdinde kazançsız ve zahmetsiz o helâl rızık tâlibi ve onun duâsı müstecâb olması hikâyesinin şerhine bir rücâ" (Konuk, 2005, s. 611) şeklinde başlayan bu kısım da 2439. beyte kadar devam etmiştir. 2494 ile 2559. beyitler arasında ise hikâyedeki semboller ve alınması gereken dersler yer almaktadır (Konuk, 2006, s. 32-52).

Mesnevî'deki hikâyeye göre Dâvud Peygamber zamanında bir tembel bir adam yaşıyormuş. Bu adam her zaman ve her yerde, başka hiçbir şey yapmadan şu duayı edermiş: "Yâ Rabbi! Madem beni tembel, her açıdan gevşek hareketli yarattın; o hâlde bana zahmetsiz bir servet bağışla, rızıkımı da tembellik üzere ver. Ben tembel tabiatlı yaratıldığım için bu izâfî varlık âleminde, senin hakikî varlığının gölgesinde uyurum. Ayağı olan rızık arar, olmayan ise merhamet bekler. Nitekim susuzluktan kurumuş olan yeryüzünün ayağı olmadığı için senin keremin yağmur bulutlarını onun üzerine iki kat sürer. Yürüyemeyen çocuğun ayağına da anası gelip sütünü verir. Ben de senden ansızın zahmetsiz bir rızık isterim. Zira benim istemekten başka bir gayretim yoktur." (Konuk, 2005, s. 392-394).

Geceler ve gündüzler boyu bu duayı etmekte olan tembel adama halk, “Rızıkları sebeplere ulaşmak sûretiyle isteyiniz, yani evlere kapılarından giriniz” (Bakara 189) diye boşuna mı emredildi, diyerek gülermiş. Sonra ise “Padişahlık ve nübüvveti kendisinde mündemiç olan, çeşitli hünerler sahibi Dâvud Peygamber’in dahi bu kadar yüceliğe, mucizâta ve nimete sahip olmasına karşın Allah geçimini çalışma ve gayrete bağlamıştır. Sahip olduğu tüm nimetlere rağmen rızkı zırh yapıp zahmet çekmediği sürece gelmez. Hâlbuki sen ticaretsiz ve hemencecik eteklerin kârla dolsun istiyorsun.” derlermiş. Ancak adam tüm bu aşağılama ve kınamalara rağmen duasından hiç vazgeçmemiş (Konuk, 2005, s. 394-398).

Bir gün yine bu duayı ederken bir öküz ansızın evinin kapısını boynuzlarıyla kırarak içeri girmiş. Adam hemen yerinden fırlayıp öküzün ayaklarını bağlamış ve hiç tereddüt etmede boğazını oracıkta kesivermiş, ardından derisini yüzdürmek için aceleyle kasaba gitmiş (Konuk, 2005, s. 398-399).

O sırada öküzün sahibi onu görmüş ve öküzünü öldürdüğü için yakasına yapışmış, birkaç da yumruk vurmuş. Öküzü kesen ise eski duası kabul olduğu için öküzü öldürdüğünü söyleyince onu sürükleyerek Dâvud Peygamber’in önüne getirmiş. Öküzü kesen adam Hz. Dâvud karşısında da yıllarca dua ettiğini ve Allah’ın dualarına icabet ettiğini tekrarlayınca halk ona “kör dilenci” diye hitap etmiş ve bu savunmasını saçma bulmuş. Adam ise asla körü körüne dua etmediğini, halktan değil Hak’tan istediğini, Allah’ın bu duayı onun gönlüne boşu boşuna koymadığını, gözünün ancak Hak’tan gayrısına kör olduğunu söylemiş. Her iki tarafın sözlerini de dinleyen Dâvud Peygamber, öküzü kesen adamın aleyhine hükmetmiş. Hüküm üzerine öküzü kesen adam secdeye kapanıp, kendi kalbine düşen sırrın Hz. Dâvud’un kalbine de düşmesi için dua etmiş. Bunun üzerine Hz. Dâvud müteessir olarak bir müddet halvete çekilmiş ve sır kendisine izhar olunmuş (Konuk, 2005, s. 611-639).

Hz. Dâvud ertesi gün hasımları tekrar toplamış ve bu sefer de davacının öküzünü helal etmesine hükmetmiş. Öküz sahibi zahiren haksızlık olan bu hükme şiddetle itiraz edince Dâvud Peygamber ona Allah Settâr ism-i şerifi ile günahlarını örttüğü için susması gerektiğini söylemiş. Ancak adam itiraz edince bu sefer de tüm varlığını ona vermesine hükmetmiş. Herkes bunun apaçık bir haksızlık ve zulüm olduğunu söyleyip yaygara koparınca Hz. Dâvud sırrın açığa çıkması gerektiğini düşünerek halkı sahrada bir ağacın yanına götürmüş ve “Bu ağacın kökünden bana kan kokusu geliyor” demiş. Sonra öküz sahibinin efendisini öldürüp ağacın altına gömdüğünü, öküzü kesenin de maktulün oğlu olduğunu; Allah’ın onun bu günahını örtmesine karşılık onun şükürsüz davranması ile artık suçunun açığa çıktığını söylemiş. Toprağa gömülü olan bıçağı ve efendinin kesik başı da toprağın altından çıkınca sırrın hakikat olduğu ortaya çıkmış ve Hz. Dâvud kısasa hükmetmiştir. Böylece Dâvud Aleyhisselâm’ın bir mucizesi daha zuhur etmiş ve halkın inancı daha da kuvvetlenmiştir. Allah dilerse ölüden ebedî bir dirilik var eder; bu hikâyede de nihayet zâlim ölmüş ve cihân diri kalmıştır (Konuk, 2006, s. 11-31).

Hz. Mevlânâ kıssayı anlatırken birçok tasavvufî konuya değinmiş ve hikâye bittikten sonra da tasavvufî sembollerini açıklamıştır. Buna göre davacı kâtil nefstir; nefs kendini efendi etmiştir. Öküzü kesen akıldır; asla inkâr edilmemelidir. Nefsin esiri olan akıl Hak’tan rızık-ı manevî ve bol kemâlât-ı insâniyye ister. Öküz cisimdir; akıl Hak’tan istediği zahmetsiz rızka ulaşmak ve nefsi yaya bırakmak için cisim öküzünü öldürmelidir. Dâvud ise Hak’tır veya nâib-i Hak olan mürşittir; zâlimi öldürmek ve helal rızık ile zengin olmak onun inâyeti ile olur (Konuk, 2006, s. 32).

4. Kusûrî ve Hz. Mevlânâ'nın Hikâyelerinin Mukayesesi

4.1. Şekil Açısından Mukayese

Evvela göz önünde bulundurulması gereken husus *Mesnevî*'de aktarılan kıssanın Farsça, Kusûrî'nin aktardığı kıssanın ise Türkçe olmasıdır. Bunun yanında Hz. Mevlânâ hikâyeyi mesnevî nazım şekliyle anlatırken Kusûrî'nin tercih ettiği nazım şekli (muhteva itibarıyla her ne kadar mesnevîyi andırsa da) gazeldir. Buna bağlı olarak iki şiirdeki kafiye düzeninin de birbirinden farklı olduğunu belirtmek gerekir.

Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, mesnevi vezni olan "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" ile yazılmışken Kusûrî'nin "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" kalıbını kullandığı görülmektedir.

Hz. Mevlânâ çalışmaya konu olan kıssayı 180 beyitte anlatırken Kusûrî'nin, *Hikâyet-i Garîbe*'yi 63 beyitte anlattığı görülmektedir. Ayrıca Hz. Mevlânâ kıssayı tek seferde başlayıp bitirmemiş; araya çeşitli tasavvufî meseleleri alarak sözünü devam ettirmiş ve bittikten sonra da hikâyedeki tasavvufî sembolleri açıklama yoluna gitmiştir. Kusûrî ise hacimli bir eser içerisinde bir bölüm olarak hadiseyi anlatmadığı için kıssanın sonunda dua edip ardından da tarih düşürerek sözlerine son vermiştir.

Hz. Mevlânâ aktardığı hikâyeyi tasavvufî pek çok unsurla zenginleştirmiş ve birçok açıklamalara bulunmuştur. Ancak Kusûrî'nin anlattığı hikâye kısas-ı enbiyâ türünde, daha sade bir dille ve didaktik özelliktedir. Kusûrî derin anlamlara yoğunlaşmak yerine doğrudan mensur bir hikâyeyi manzum şekilde kaleme almış ve kıssadan çıkarılacak hisseleri anlaşılır, basit bir biçimde okuyucuya göstermiştir.

Eserlerin dilleri ve nazım türlerinin farklı olduğundan hareketle ortak tek noktanın hikâyenin ana teması olduğunu söylemek mümkündür. Zira hikâyenin birçok bileşeni de iki anlatımda farklılıklar göstermektedir.

4.2. Hikâyenin Aktarımı Açısından Mukayesi

Mesnevî ve *Hikâyet-i Garîbe*'de anlatılan hikâyelerin hem muhtevâ hem de şekil açısından birtakım farklılıklar gösterdiği muhakkaktır. Ancak her iki anlatımdaki şu paralellikler de dikkat çekicidir:

Hikâyet-i Garîbe	Mesnevî
Turuñ zebh eyleyüb yiyiñ beni bugün eylemeñ te'ñir Tırup oğlan anı zebh eyledi tiz yüzdi silâh-vâr Didi te'ñire bā' iş ne Ĥudā gösterdi çün ni' met Çıkardı et kebâb itdi yiyüp ĥamd eyledi tekrâr	İmdi o zaman tevakkufsuz, teemmülsüz, amansız öküzün boğazını kesti. (5: 1481, s. 399)
Nebî didi n' için zebh eylediñ sen ġayrınıñ mālın Ĥuşûşen cümleñiñ menķüdi ola idesin iķrâr	Dâvud ona dedi: "Ey kerem sahibi söyle! Niçin muhteremin mülkünü telef ettin?" (5: 2370, s. 628)
İşiden oldı âmâde şabâh oldı derildiler Çıkub bir 'âlî şahrâya kırıldı kürsî-i ezkâr	Diğer günde bütün hasımlar geldiler, Dâvud Peygamberin huzûrunda saf vurdular. (5: 2408, s. 638)
Hikâyet itdi ĥatun mâcerâyı dikildi Dâvud Dönüp didi re'ise gel buni 'afv eyle kıl işâr	Dâvud ona dedi: "Sus, git bu müslümânı bırak, öküzün cihetinden helâle mahsûs kıl!" (6: 2410, s. 11)
O demde dili tutıldı faşîh kavlı ile iki yed Şehâdet eylediler ki belî böyle olupdur kâr	İmdi burada da senin elin ve ayağın, zarar hakkında senin zamîrine şehâdet verirler. (6: 2446, s. 19)
Te' accübde qalup maĥlûk olur îmânları maĥlem Dili kâdir iden ġüyâ her a' zâyâ vire ġüftâr	Halk hep başı açık geldiler, başlarını secde ile yerlere vurdular. (6: 2483, s. 29)

Olayların seyri aynı paralellikte sürmektedir. Mesajları ve ana temaları birbirine paralellik gösteren bu iki kıssanın birbirinden farklı şekillerde aktarılan unsurları aşağıdaki gibidir:

- Hz. Mevlânâ hikâyeyi “meşakkatsiz rızık isteyen bir adamın hikâyesi” olarak naklederken tasavvufî unsurlara ağırlık vermiş ve birçok açıklamalarda bulunmuştur. Kusûrî ise kısas-ı enbîyadan bir hikâye aktardığı için daha basit ve didaktik bir üslupla kıyamet alametlerinden bir alamet aktardığını söyler.

- Öküzün kapıya dayanmasına kadar geçen süreçte, *Mesnevî*’de meşakkatsiz rızık isteyen adamın yedi yıl Allah’a dua etmiş ve yalnızca ondan dilemiştir. *Hikâyet-i Garîbe*’de ise anne ve oğul yıllarca bir ağaçta biten narı yemiş, midelerine başka yiyecek girmemiştir.

- Hz. Mevlânâ öküzün evden içeri kapıyı kırarak girdiğini aktarırken Kusûrî’nin naklettiği hikâyede öküzün fasih bir lisan ile selam verip konuşarak içeri girdiği görülür.

- *Mesnevî*’de meşakkatsiz rızık isteyen adam yıllar boyu Allah’a ettiği duanın kabul olmasının sevinciyle hiç düşünmeden öküzü kesip sonra da derisini yüzmek için kasaba gider. Kusûrî’nin naklettiği kıssada ise öküz kendisinin Hak’tan bir hediye ve müjde olduğunu bizzat söyler. Oğlanın anası öküzü kesmenin bedelinin kısas olduğundan korksa da öküz bunun boş laf olduğunu söyleyerek kendisini kesmelerini ister. Bunun üzerine oğlan öküzü keser ve pişirip yer.

- *Mesnevî*’de nakledilen hikâyeye göre öküzü kesen kişi derisini yüzdürmek için kasaba giderken öküz sahibi onu görür ve öküzün kesildiğini anlar. *Hikâyet-i Garîbe*’de ise öküz meymenetli sayıldığından ve ona zarar veren kıyasla cezalandırılacağından kimse öküzü zarar vermeye teşebbüs edemez. Bu sebeple öküzün yokluğu uzun bir süre sonra geri dönmeyince, öküz sahibinin adamları tarafından fark edilip sahibine haber verildiğinde yokluğu anlaşılır.

- *Mesnevî*’deki hikâyeye göre kasaba giderken öküzünü keseni gören zengin adam onu yüzüne birkaç yumruk da atmak sûretiyle hırpalar ve daha sonra Dâvud Peygamber’in huzuruna çıkılır. *Hikâyet-i Garîbe*’de ise önce öküz aranır, bulunamaz ve hatta kimse oğlan ve anasının yaşadığı yere bakmayı akıl edemez. Daha sonra esnaftan sebze satan birisi haber verince mağaraya giderler ve öküzü kesene herkes bir arada hesap sorar. Onun verdiği cevaplar karşısında da hep birlikte Hz. Dâvud önünde dava görülmesi gerektiğine karar verirler.

- Dâvud Peygamber’in huzurunda olanlar da hikâyelerde birkaç yönüyle farklılık göstermektedir. *Mesnevî*’de zengin adam Hz. Dâvud’dan adalet ister. Hz. Dâvud önce öküzü kesen kişiyi haksız bulur ve kaybının öküz sahibine ödenmesine hükmeder. Bunun üzerine öküz sahibi feryâd edince Hz. Dâvud halvete çekilmeye karar verir. Bu aşamada *Mesnevî*’de Hz. Mevlânâ konuyla ilgili başka tasavvufî meselelere de değinmek sûretiyle öküzü kesen adamın beyanlarını tasavvufî açıdan açıklama ihtiyacı da duymaktadır. Hz. Dâvud halvette iken kendisine gerçek ayan olur böylece Dâvud Peygamber zengin adamın tüm varlığını öküzü kesene vermesine hatta babasını öldürdüğü için de katline hüküm verir. Halkın buna itiraz etmesi ve Hz. Dâvud’un bu hükmünü bir zulüm olarak algılaması üzerine Dâvud Peygamber onları bir ağacın yanına götürür. Orada vaktiyle katlettiği, oğlanın babasının ve cinayet âleti olan bıçağın gömülü olduğunu görürler. İşte bu bıçak gerçeğin ortaya çıkmasındaki delildir. *Hikâyet-i Garîbe*’de ise hatunun beyanları üzerine ilk hüküm de öküzü kesenin lehinedir. Hz. Dâvud zengin adama zararını kendi malından vermeyi teklif eder. Zengin adam bu aşamada mal değil adalet istediğini beyan etmektedir. Ayrıca bu hikâyede gerçeğin ortaya çıkmasına Cebrâîl Aleyhisselam aracılık eder ve Hz. Dâvud’a bir gece halvete çekilmesini söyler. Ertesi gün Hz. Dâvud Aleyhisselam hüküm verirken Hz. Cebrâîl de onun yanındadır ve gerçeğin ortaya

çıkmasına aracılık etmektedir. Katilin dili tutulur ve gayrı tüm azaları cinayeti itiraf eder. İki hikâyede farklı unsurlarla ve karakterlerle gerçeğin ortaya çıkışı aktarılmıştır ve ikisinde de ortak sonuç olarak Dâvud Peygamber'in mucizesi zuhur etmiş ve halkın imânı tazelenmiştir.

4. 3. Referanslar Açısından Mukayese

İki hikâyede de davacının hükme itiraz etmesi, Kur'ân'daki Bakara kıssasında, Hz. Musâ zamanında Yahudilerin inek kesmeye rıza göstermemelerine benzetilmektedir. Ayrıca faili meçhul bir cinayetin çözülmesinde de Allah'ın inek kesmeyi emretmesi çalışmaya konu olan hikâyeye ilham olmuş olabilir. Zira hikâyede oğlan öküzü kesip yemeseydi babasını öldürüp bütün malına konan katilin kim olduğunu bilemeyecekti. Kaldı ki, Hz. Mevlânâ da Mesnevî'deki kıssanın hemen ardından Bakara Sûresi'ndeki Musa Aleyhisselâm zamanında geçen kıssayı zikretmiştir.⁴

Kur'ân'da Bakara kıssası şu şekilde anlatılmaktadır:

"Bir zaman Mûsâ kavmine, "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor" demiş; onlar da "Bizimle alay mı ediyorsun!" demişlerdi. Mûsâ, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!" dedi.

"Bizim adımıza rabbine dua et de onun nasıl olduğunu bize açıklasın" dediler. Mûsâ dedi ki: "Allah şöyle buyuruyor: 'O, yaşlı da değil düve de değil; ikisinin arası bir inek olacak.' Haydi, size emredileni yapın."

"Bizim için rabbine dua et de renginin nasıl olacağını bize açıklasın" dediler. Mûsâ, "O buyuruyor ki: Rengi parlak sarı, bakanların içini açan bir inek olacak" dedi.

Yine, "Bizim için rabbine dua et de onun nasıl bir şey olduğunu bize iyice açıklasın; çünkü bu sığır bize ayırt edilemez geldi; inşallah doğrusunu buluruz" dediler.

Mûsâ, "Rabbim şöyle buyuruyor, dedi: O, henüz boyunduruk altına alınıp yer sürmemiş, ekin sulamamış, serbest dolaşan ve alacası bulunmayan bir inehtir." "İşte şimdi doğrusunu anlattın" dediler ve ineği (bulup) kestiler, ama az daha (bunu) yapmayacaklardı.

Hani siz bir adam öldürmüştünüz de bu hususta birbirinize düşmüştünüz. Hâlbuki Allah sakladığınızı ortaya çıkaracaktı.

Sonra "(kesilen ineğin) bir parçasıyla ölüye vurun" dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini gösterir.

Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi, hatta daha da katıdır. Taşın öylesi var ki ondan ırmaklar kaynar; öylesi de var ki çatlayıp bağrından su fışkırır; bazı taşlar da var ki Allah korkusuyla yuvarlanıp düşer. Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir." (Bakara 67-74)

Bazı müfessirlerin "menn"i "zahmetsizce kazanılan yiyecek ve içecek çeşidi" olarak tanımlamış ve bunun bir çeşit olmadığını da bildirmiş olmalarından hareketle (Ateş, 1982, s. 71, 72) Mesnevî'deki hikâye ile Kusûrî'nin hikâyesi arasında bu açıdan da bir paralellik bulunmaktadır. Mesnevî'de Hz. Mevlânâ zahmetsiz ve meşakkatsiz bir rızık için -ki bu rızık ilâhî bir nimeti karşılıyor- yedi yıl boyunca dua etmiş olan adamın sonunda ihsanlara nail olması ile Kusûrî'nin naklettiği hikâyedeki ana ve oğulun da yıllar boyu menn ve selvâya benzer bir şekilde ağaçta biten iki meyveden başka bir şey yemeyerek hayatlarını

⁴ Bakara kıssası hakkında bk. (Aydın, 2020, s. 58-75; Kanca, 2020, s. 70-98; Çelik, 2016, s. 63-80; Şahin, 2023, s. 104-130)

sürdürmeleri ve sonunda ihsanlara nail olmaları arasında bir paralellikten bahsedilebilir. Dolayısıyla Kusûrî açık bir şekilde menn ve selvâya atıf yapmışken Hz. Mevlânâ öküzü öldüren adamın “zahmetsiz bir şekilde rızık için” dua ettiğini söyleyerek aynı âyete atıf yapmaktadır.⁵ Kusûrî’nin bu telmihi daha anlaşılır biçimde yapmış olduğu söylenebilir.

4.4. Mesajlar Açısından Mukayese

Her iki hikâyede de dil, biçim özellikleri, hikâyenin bileşenleri ve birçok unsur farklılık gösterse de verilmek istenen mesaj birbiriyle aynıdır. Hikâyelerde Allah’ın Settâr ism-i şerifi ile kullarının hatâ, kusur, ayıp ve günahlarını örttüğü ve bağışlayıcılığı orijinininden hareketle kulların da birbirlerinin günahlarını örtmeye meyilli olmaları gerektiği verilmek istenen temel mesaj olarak karşımızda durmaktadır.

Ayrıca Allah’ın rahmeti ve settârlığı yanında sonsuz adaletinin de işlediği gözler önüne serilmiştir. *Mesnevî*’de anlatılan hikâyede Dâvud Peygamber zengin adama Allah’ın onun günahlarını örttüğünü hatırlatıp öküzünü karşısındakine helal etmesine hükmetmiş ancak adam bu hükmü kabul etmeyince Dâvud Peygamber bu sefer cezayı artırmış ve bütün malını adama vermesine hükmetmiştir. *Hikâyet-i Garîbe*’de ise Dâvud Peygamber zengin adama öküzün bedelini kendi malından vermeyi teklif etmiştir. Ancak bunun sebebi olarak oğlanın anasının üzülmemesi gösterilmiştir. Zengin adam ise karşılığında mal değil adalet istediğini söyleyince bu sefer Allah’ın sonsuz adaleti tecelli etmiş ve hüküm yine zengin adamın hem suçunun ortaya çıkması hem de tüm malının öküzü öldüren oğlana vermesi yolunda koyulmuştur.

Kusûrî’nin hikâyesinde oğlanın malda, mülkte ve hatta intikamda gözünün olmadığı ve babasını öldürüp tüm malına el koyan, hatta kendisinin ve anasının hayatı boyunca bir mağarada tek bir meyveyle karınlarını doyurmalarına rağmen karşısındaki adamı affettiği görülmektedir. Kusûrî fakir ve mağdur kişinin karşısındakini affettiğini naklettikten sonra Allah’ın rahmet ve mağfiretini dileyerek sözlerini bitirir. Hz. Mevlânâ ise hikâye bittikten sonra hikâyedeki tasavvufi sembollerini açıklamış ve zalimin ölümü ile cihânın diri kaldığı mesajı ile bu kıssayı sonlandırmıştır.

5. Metin

[109b]

Hikâyet-i Garîbe

[*Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün*]

Rivâyetdür benî İsrâ’il’iñ kavmi gelüp yek-bâr

Didiler hâzret-i Dâvud’a bir gün nic’ olur âşâr

‘Alâmât-ı kıyâmetden birisin dâr-ı dünyâda

Ziyâde içmînân için Hudâ kılsun bize izhâr

Var idi içlerinde ulu bir kimse re’îs idi

Deve koyun bakar at şâhibi idi katı mâl-dâr

⁵ “Hani siz, “Ey Mûsâ! Biz bir tek yiyecekla dayanamayacağız. Bizim için rabbine dua et de bize toprağın mahsullerinden; sebzelerinden, kabakgillerinden, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bitirsin” demiştiniz. Mûsâ ise, “İyiye kötü ile değişmek mi istiyorsunuz? Şehre inin; istedikleriniz orada var” dedi. Zillate, fakru zarûrete mahkûm oldular; Allah’ın gazabına uğradılar. Bu durum, Allah’ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinin, bütün bunlar da isyan etmeleri ve haddi aşmalarının sonucuydu.” (Bakara 61)

Var idi bir öküzî hoş nümâyiş varısa kaç reng
Cihânda cümlesi mevcûd idi cildinde her bir tār

Benî İsrâ'îl'in kavmi şayarlardı anı meymûn
Mübârek 'ad iderlerdi kudûmin bakmasın her-bār

'Umûmen 'ahd ü peymân itdiler bu öküze her gün
Ura bir taş yâ bu yumruğ uralar gitdüyi mi' yār

Anı öldüreni öldürmek ola birine zecrî
İdüb icrâ ede nuşret biri 'afv itmeye efkār

Var idi ol zamân içinde hem bir zâhide hâtûn
Bir oğlı ile kendi mesken itmişler idi bir gār

Var idi gârîñ etrâfında bir çeşme şuyı a' zeb
Kenârında bitüp bir nār ağacı virir idi nār

Be-her yevm üzerinde iki dâne meyve-i zîbâ
Olurdi ekl için peydâ bu idi kuvvet-i pür-esrâr⁶

Nice sâl olmuşıdı gayrı nesne tatmamış bunlar
Didi bu gün ol oğlan ey ana görseñ hele bāzār

[110a]
Ne ni' metler ki gûn-â-gûn görüp et ditredi qalbim
Nice bir biz boğaz içre naşîbimiz ola bir nār

Didi anası oğlım itme Mevlâ virdigin tahkîr
Hemân şükr it Hudâ ide ziyâde ni' metin her bār

Sükût itdi girü oğlan 'ibâdet itdiler bunlar
Şabâhın bakdılar yokdur ağaçda meyveden âşār

Didi anası gördiñ mi oğul Hâk ni' metin kesdi
İdüp tevbe hûlûşıla Hudâ'ya yalvarırlar zār

Bu aralıkda ol meşhûr öküz geldi bu gār içre
Feşâhatle selâm virdi bular şaşdı görüp hemvār

Didi ben size Hâk'dan tîb naşîbim zebh idiñ turmañ
Didi hâtun meded bu ol re'îsîñ kâvidür muhtâr

Bunı zebh ideni zebh itdirilmek 'ahd olunmuşdur
Öküz didi o boş sözdür size Hâk'dan benem beşār

⁶ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Ṭuruñ zebḥ eyleyüb yiñni beni bugün eylemeñ te 'ḥīr⁷
Ṭurup oğlan anı zebḥ eyledi tiz yüzdi silāḥ-vār

Didi te 'ḥīre bā' is ne Ḥudā gösterdi çün ni' met
Çıkarı et kebāb itdi yiyüp ḥamd eyledi tekrār

Bu cānibden çün aḥṣām oldı gelmez ḥāneye ol kāv
Müşevveş oldu ḥuddāmı re 'ise vardı her kim var

Didiler kim baqar yoḡdur derileri gūş iden aḥbāb⁸
İdüp teftiše iḡdāmı erenler şehri dār-bā-dār

Kimesne ḥātır itmez ki vara zāhide ḥātuna
O kāve ḡaṣb yā seraḡa ne mümkün eyleye bed-kār

Bu ḥāl içinde bir sebze-fürūş irüp ḥaber virdi
Ki kāvı zebḥ iderdi⁹ zāhidiñ oğlu degil inkār

İşiden itdi istib'ād varurlar cümle ol ḡāra
Görürler ḡānı hem bildi ḡafası ḥummā bir miḡdār

Ḡulūv itdi bu ḡavm ol dem kim itdi zebḥine iḡdām
Didi oğlan ki ben itdüm velī ḡulmen degil ol kār

Didiler ḥazret-i Dāvud öñinde görilür da' vā
Derilüp cümlesi feryād ile vardı ḡılup ihzār

Re 'is olup murāfi' didi ḥükm it yā nebī-allāh
Bunı zebḥ idelüm biz de olavuz 'ahdimizde yār

Nebī didi n'icün zebḥ eylediñ sen ḡayrınıñ mālın
Ḥuṣūşen cümleñiñ menḡudı ola idesin iḡrār

Didi oğlan gelüp ol kāv didi ki zebḥ idüñ itdüm
Re 'is feryād idüp dir gör cevāb-ı kızbi yā muḡtār

Hiç insān gibi söyler mi öküz nice kelāmdur bu
Didi Dāvud murādullāh olinca cā'iz istiḡrār

Dönüp ḥātuna dir bir aşı olmak var it tafşıl
Nedür bā' is ki zebḥ oldı baḡarsan Ḥū dir idiñ nār

Ḥikāyet itdi ḥātun mācerāyı dikildi Dāvud¹⁰
Dönüp didi re 'ise gel bunı 'afv eyle ḡıl iṣār

⁷ Bu mısra vezne uymamaktadır.

⁸ Bu mısra vezne uymamaktadır.

⁹ "idüpdür"

¹⁰ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Virem ben kendi yanımdan¹¹ yüz altun kıymetin kâvîñ
Tek ol mestûre hâtun çekmesün oğlı içün azâr

[110b]

Re'îs eydür benim yok ihtiyâcım almağa kıymet
Baña maṭlab-ı hükmdür eylemek 'ahde vefâ her bâr

Başın aşğa şaldı hâzret-i Dâvud tefekkürle
O demde geldi Cebrâ'il selâm-ı Haḫ ile beşâr

Didi senden muḫaddem bir 'alâmet istemişlerdi
'Alâmet-i kıyâmetden biri olsun deyü izhâr

Didi Rabbiñ ki yarın ictimâ' itsün ço kavmi¹²
Bu da' vâyı hem ol vakte havale eyledi Ḳahhâr

Bu ahvâli haber virdi hemân-dem kavmine Dâvud
Olundı cümleye tenbîh-i ferdâ cem' ola aḫrâr

İşiden oldu âmâde şabâḫ oldu derildiler
Çıkub bir 'âlî şahrâya kuruldı kürsî-i ezkâr

Çıkup kürsiye Dâvud okıdı âyât Zebûr'dan hoş
Du'â vaktinde ḫaşmını getürdi önine ey yâr

O dem Cibrîl irişdi dir re'îse cehrile söyle
'Aceb ḫâṭırda mı ol vakt Mısr'dan oldıñuz seyyâr

Sen anda bir kirâcı kimse idiñ oldıñuz yoldâş
Şu bir māl-dâr ḫ'âce kendüye olmış idiñ enşâr

Ṭama' ḳalbün ihâṭa itdi ḳatl itdiñ anı bir şeb
İdüp ḳavm içine pinhân ḳamu mālını aldıñ bâr

Gelüp Şâm'a anıñ mālı ile a' lā re'îs olduñ
Dimedi saña kimse al esir eyle yâḫūd ağyâr¹³

Bil ol şahşı ki ḳatl itdiñ bu oğlan şoylı oğlıdur
O hâtun zevcesidür yokdur özge varını ihşâr

Ol eriñ kendi mālıdur öküz biz eyledik irsâl
Maḳâle biz getürdük tâ ki zâhir ola bu esrâr

¹¹ "mâlimdan"

¹² Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹³ Kelimenin "esr" şeklindeki kullanımı vezne uymamaktadır.

Ne var ise yedügin māl ü emlāk anlarıñdur hep
Dilerlerse kıṣāşın katle hüküm itdi seni Cebbār

İşidüp ol sözü ol merd-i cāhil didi kim ḥāşā
Ben ādem öldürem yā kimsenin mālın alam zinhār

O demde dili tutıldı faṣīḥ ḳavl ile iki yed
Şehādet eylediler ki belī böyle olupdur kār

O şahşı biz tutup boğazlayup ḳabẓ eyledik malın
Ayağı didi ben gitdim gözi gördüm deyü iḳrār

Netice dilden ğayrı ne deñlü varısa a‘ zā¹⁴
Birin birin şehādet itdiler ola bu ‘ ālem tār

Te‘ accübde ḳalup maḥlūk olur imānları maḥlem
Dili ḳādir iden güyā her a‘ zāya vire güftār

Bu ḥālī gördi oğlan secde-i şükr eyledi derḥāl
Ki Allāh itdi luṭfı şıdkımız oldu mübīn-i kār

Didi oğlāna Dāvud ḥazreti oğlım seniñdür māl
Alup vir aña ki yemişini yidi sehmi seniñ miḳdār¹⁵

Dilersiñüz kıṣāsın Ḥaḳ izin virdi helāk eyleñ
Ve ger ‘ afv itseñüz Mevlā virür ecrin size şad-bār

Didi oğlan kıṣāsın eyledüm ‘ afv istemem bir pul
Bize kāfīdür ol ki ḥalḳ içinde olmazuḳ bir ‘ ār

[111a]
İlāhī sen ḥalāş it iki ‘ ālemde mezelletden
Bizi ‘ afv eyleyüp luṭfıñla ol zenbimize settār

Daḥī ābā vü ecdād aḳrabā aḥbābımız ‘ afv it
Şu kim āmīn diye imānın it āḥir nefesde yār

Bu ra‘ nā kıṣsayı Dürre’l-mecālīs Fārisī yazmış
Velī elfāz-ı neşr ile degil ḳalbe neşāt āşār

Ben anın zīb-i meclis olmasın manẓūm revā gördüm
Anı Türki ile nazm eyledüm tā zevḳ ide aḥyār

Hemān ḳaşdım bu ki kim gūş iderse bir du‘ ā idüp
Diyeler ki **Ḳuṣūrī** bendegī ‘ afv eyle yā Ğaffār

¹⁴ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁵ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Düşenbe günü ‘aşr-ı âherî zi’l-hicceden râbî’
 Sene biñ yüz yigirmi altı olur târîh hüdâ izhâr
 Sene 1126

Sonuç

İBB Atatürk Kitaplığı’nda 001290 demirbaş numarası ile kayıtlı olan mecmuanın içerisinde, Kusûrî’nin “*Hikâyet-i Garîbe*” başlığıyla yazmış olduğu bir şiiri yer almaktadır. Kusûrî’ye ait daha önce bilinmeyen bu şiir dil, üslup ve içerik açısından incelenmiş; ardından şiirde anlatılan hikâye Hz. Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sindeki benzer bir hikâye ile mukayese edilmiştir.

Kusûrî, Farsça mensur olarak yazılmış olan bu kıssayı, kendisinin manzum olarak Türkçeye çevirdiğini söylemektedir. Şair bunu dile getirirken *Dürre’l-Mecâlis*’te Farsça yer aldığını söylemişse de Seyf Zafer Nevbahârî tarafından kaleme alınmış olan *Dürrü’l-Mecâlis*’te bu kıssaya rastlanmamıştır. Ayrıca *Dürrü’l-Mecâlis*’in Molla Rahman Kulî tarafından Türkçeye çevrilmiş olan tercümesinde de Hz. Dâvud ile ilgili böyle bir kıssa yer almamaktadır. Dolayısıyla Kusûrî’nin söylediği *Dürre’l-Mecâlis* ifadesi bir eser adı değil, “meclislerin incisi” anlamında yalnızca Arapça bir tamlama da olabilir.

63 beyitten müteşekkil olan *Hikâyet-i Garîbe*, aruzun hezec bahrinin “mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Şiirdeki yedi beytin vezne uymadığı tespit edilmiştir. Kafiye düzeni “aa-xa” şeklinde olan eser gazel şeklinde yazılmış olup muhteva olarak mesnevîyi andırmaktadır.

Eserin harekeli şekilde yazılmış olması Türkçe dil özellikleri açısından incelenmesini kolaylaştırmıştır. Buna göre genel itibarıyla Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerine sahip bir metin olduğu söylenebilir.

Kusûrî’nin, mensur eserlerin kalbe neşe vermediğini ve manzum formda yazılan metinlerin meclislerde daha fazla beğeni toplayacağını ifade etmesi dönemin edebî zevki yanında didaktik bir amaç güttüğünü de ortaya koymaktadır.

Eserin Hz. Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde “Hz. Dâvud zamanında, gece ve gündüz ‘Bana meşakkatsiz helal rızık ver!’” başlıklı hikâye ile mukayese edilebilmesi, iki kıssa arasındaki paralellikler yanında referansları açısından da aynı kaynaktan beslendiğinin bir göstergesidir. Hz. Mevlânâ hikâyeyi tasavvufî açıdan ele alıp açıklamalarda bulunurken Kusûrî’de daha sade, net ve didaktik bir üslup dikkat çekmektedir. İki hikâyenin karşılaştırmasında birçok farklılık görülse de verilmek istenen mesajlar aynıdır. Hikâyelerde Allah’ın rahmeti ve settârlığı yanında sonsuz adaletin mevcudiyeti de gözler önüne serilmiştir. Allah’ın, Settâr ism-i şerifi ile kullarının hatâ, kusur, ayıp ve günahlarını örttüğü ve bağışlayıcılığı orijininden hareketle kulların da birbirlerinin günahlarını örtmeye meyilli olmaları gerektiği her iki hikâyede de verilmek istenen temel mesajdır.

Mesnevî tercümesi olarak A. Avni Konuk’un tercümesi tercih edilmiştir. Bunun en önemli nedeni klasik *Mesnevî* tercüme ve şerhlerinin aksine bu eserin bir tefsir örneği de sergiliyor olmasıdır. Zira hikâyenin *Kur’ân*’daki Bakara kıssasının bir tefsiri olma özelliği ağır basmaktadır. Ayrıca Kusûrî’nin hikâyesinde *Kur’ân*’daki farklı metaforlara yer veriliyor olması her iki hikâyenin de *Kur’ân* kaynaklı metinler olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma ile Kusûrî’nin bilinmeyen bir şiirini gün yüzüne çıkarmak yanında 18. yüzyıl divan edebiyatındaki peygamber kıssalarına da bir katkı sağlanmıştır. Bu manzum

hikâyenin *Kur'ân'*da ve kısas-ı enbiyâlarda bulunmaması nedeniyle Hz. Mevlânâ'nın anlattığı benzer kıssa ile mukayesesı yapılmıştır.

Kaynakça

- Albayrak, K. (2004). İsrailoğulları'nın "Altın Buzağı"sı ve "Kızıl İnek"i. *Bilimname*, V (II), 91-103.
- Altun, K. (2002). *Tuhfe-i Kusûrî tazmîn-i Şâhidî (inceleme-metin-sözlük)*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Ateş, S. (1982). *Yüce Kur'an'ın çağdaş tefsiri, I*. Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları.
- Aydın, Z. A. (2020). İsrailoğulları'na yöneltilen inek kesme emrinin fail-i meçhul cinayetlerin çözümlemesiyle ilişkisi: Kur'ân ve Tevrat merkezli bir inceleme. *Dergiabant*, (8)1, 58-75.
- Ayhan, B. (2018). Klasik müfessirlerin Bakara sûresi 61. âyetindeki 'Mısır' kelimesini yorumlama biçiminin çağdaş yorumlara yansımaları. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 1-30.
- Çelik, H. (2016). İsrailoğullarının inekle imtihanı. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 63-80.
- Ekinci, E. B. (2018). *Dinî lugat*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Erdem, S. (1994). *Ramiz ve âdâb-ı zurefâsı*. Ankara: AKM Yayınları.
- İpekten, H, vd. (1988). *Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kanca, F. (2020). Tarihten günümüze bakara kıssası ve taşıdığı mesajlar. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, 8, 70-98.
- Konuk, A. A. (2005). *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî mesnevî-i şerîf şerhi, V-VI*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kur'ân Yolu. <https://kuran.diyamet.gov.tr> [Erişim tarihi: 21.06.2024]
- Kusurî Ömer Efendi. *Hikâyet-i garîbe*. Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, 1290, vr. 109b-111a.
- Kusurî, Ömer Efendi. (1986). *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*, VI. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî, III*. N. Akbayan (Haz.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mirzazâde Mehmed Sâlim Efendi. (2018). *Tezkiretü's-şuarâ*. A. İnce (Haz.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-203805/mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39ara.html> [Erişim tarihi: 21.06.2024]
- Özer, H. (2006). *Kısas-ı enbiyâ (v. 81a-159b) transkripsiyon, inceleme, indeks*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Şahin, R. (2023). Kur'an'a göre İsrailoğullarının itiraz kültürü: İnekle sınanmaları örneği. *Akademik MATBUAT*, 7(1), 104-130.
- Tosun, N. (2011). *Türkistan dervişlerinden yâdigâr – Orta Asya Türkçesiyle yazılmış tasavvufi eserler*. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâîli (divan şairlerinin muhtasar biyografileri)*, C., Kurnaz & M. Tatçı (Haz.). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Yakar, H. İ. (2020a). Gazi Antepli divan şairleri. Y. Küçükdağ (Ed.), *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu-22 Ekim 1999 içinde* (s. 151-196). Gaziantep 2020.
- Yakar, H. İ. (2020b). Ömer Efendi (Kusûrî). *TEİS*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kusuri-omer-efendi> [Erişim tarihi: 22.06.2024]